

पाद्री मिगेल-द-आल्मैदकृत 'वनवाळ्याचो मळो' या सतराव्या शतकातील ख्रिस्ती ग्रंथाचे भाषिक स्वरूप

ख्रिस्ती वाङ्मयाला एक फार मोठी परंपरा लाभलेली आहे. यामध्ये तात्त्विक ग्रंथ, भाष्ये, टीका, विविध रचनाबंधात लिहिलेली स्फुटकाव्ये अशी विपुल वाङ्मयनिर्मिती झालेली आढळते. यावरून उपलब्ध ख्रिस्ती साहित्यसंपदा ही संख्यात्मक दृष्ट्या कमी असली तरी गुणात्मक दृष्ट्या ती निश्चितच उल्लेखनीय आहे. "पाद्री मिगेल-द-आल्मैदकृत 'वनवाळ्याचो मळो' या सतराव्या शतकातील ख्रिस्ती ग्रंथाचा चिकित्सात्मक अभ्यास" या विषयावरील प्रबंध पीएच. डी. पदवीसाठी गोवा विद्यापीठास सादर केला.

म्हाइंभटाने संकलित करून चरित्ररूपाने मांडलेल्या 'लीळाचरित्र' (इ.स. 1283) या मराठीतील आद्य गद्य ग्रंथाप्रमाणे पाद्री मिगेल-द-आल्मैद यांचा 'वनवाळ्याचो मळो' या ग्रंथाची लेखनपद्धती ही निवेदनाची आहे. ह्या निवेदनाच्या अनेकविध तऱ्हा आहेत. व्यक्ती-प्रसंग-विचारपरत्वे त्यात होणारे बदल अभ्यासनीय आहेत. 'वनवाळ्याचो मळो' हा पाद्री मिगेल द आल्मैदने पाच खंडात लिहिल्याचे समजते. त्यातील दोनच खंड उपलब्ध आहेत; तर तीन खंड काळाच्या पडद्याआड नाहीसे झाले. प्रस्तुत अभ्यास हा केवळ खंड 3 व खंड 5 यावर आधारित आहे. अन्य तीन खंड जर उपलब्ध झाले असते तर हा अभ्यास सर्वांगाने पूर्ण झाला, असे म्हणता आले असते.

काळाच्या पडद्याआड जाणाऱ्या एकाद्या ग्रंथाचे जतन करणे व तत्कालीन ग्रंथाचे परिशीलन करणे हा साहित्यामध्ये एक फार मोठा ऐवज बनू शकतो त्यासाठी संशोधनपर अभ्यास करण्याच्या उद्देशाने या विषयाकडे वळले.

डॉ. सुनिता उग्रस्कर

वाङ्मयेतिहासात दुर्लक्षित राहिलेल्या या ग्रंथाची पाहणी करून त्याचा सर्वांगीण अभ्यास करणे हे उद्दिष्ट डोळ्यासमोर ठेवून या ग्रंथाच्या अभ्यासाला आरंभ केला. वाङ्मयाचा विचार करताना धर्माभिमान अगदी मागे पडतो. अशा काही साहित्यकृतीचा इतिहास आणि भाषा या दोन्ही दृष्टीने विचार करणे हे अत्यंत महत्त्वाचे ठरते. या साहित्याविषयीची अनास्था दाखविली तर या साहित्याला आम्ही कायमचे अंतरल्याशिवाय राहणार नाही, या उद्देशाने या ग्रंथाकडे वळले व त्याच्या ऐतिहासिक, भाषिक व वाङ्मयीन अभ्यासाकडे लक्ष पुरविले.

'वनवाळ्याचो मळो' हा पाद्री मिगेल द आल्मैद या ख्रिस्ती लेखकाच्या ग्रंथाचा अभ्यास या प्रस्तुत संशोधनाचा विषय ठरतो. यासाठी 'सूक्ष्मसंहिताचिकित्सा पद्धती' (close text study) या संशोधन पद्धतीचा अवलंब केलेला आहे. 'पाद्री मिगेल-द-आल्मैदकृत' 'वनवाळ्याचो मळो' या सतराव्या शतकातील ख्रिस्ती ग्रंथाचा सर्वांगाने शोध घेण्याचा हा प्रयास आहे. या पद्धतीचा अंतर्गत एक भाषिक अभ्यास व वाङ्मयीन अभ्यास या विषयाकडे त्याची संगती लावलेली आहे. त्यासाठी 'वनवाळ्याचो मळो' खंड 3 व खंड 5 या उपलब्ध खंडाचे देवनागरीत लिप्यंतर केले आहे.

'वनवाळ्याचो मळो' या ग्रंथाचा परिचय

इ.स. सतराव्या शतकांमध्ये जेजुइतांनी गोव्यातील भाषेमध्ये अनेक ग्रंथ प्रसिध्द केले. फादर थॉमस स्टीफन्स, पाद्री दियोगु-दी-रिबैरू, पाद्री आंतोनियु-द-सालदांज्ज, पाद्री जुवांव-द-पेट्रोज यांच्या प्रभावळीत नोंदवता येणारा लेखक पाद्री मिगेल-द-आल्मैद होय. ख्रिस्ती साहित्याच्या परंपरेतली गद्य भाषेतील फक्त पाच पुस्तके उपलब्ध आहेत. त्या पाच पुस्तकांपैकी चार भाषांतरे आहेत. यामध्ये फादर स्टीफन्सची 'दौत्रीन' (1622) हे पाद्री मार्कुश जॉर्ज याच्या दौत्रीनीचे एतद्देशीयांच्या भाषेमध्ये केलेले भाषांतर होय. पाद्री

दियोगु दी रिबैरू यांचे 'दौत्रीन' किंवा 'क्रिस्तांवाचे दौत्रीनिचो अर्थु' (1632) हे कार्डिनल रॉबर्ट बॅलार्मिनच्या मूळ पुस्तकाचे भाषांतर होय. पाद्री आंतोनियु-द-सालदांज्जचे 'सांतु आंतोनीची अचर्या' (1655) हा ग्रंथही अन्य कोणत्यातरी भाषेतील ग्रंथावरून भाषांतरीत केलेला आहे असे ग्रंथाच्या सुरवातीच्या पृष्ठावर नमूद केले आहे. तसेच पाद्री जुवांव द पेट्रोजचे 'देवाची एकांग बोलणी' (1660) हा ग्रंथ पाद्री बेर्नार्दीनु-द-व्हिल्येगश यांने स्पॅनिश भाषेत लिहिलेल्या मूळ ग्रंथाचे भाषांतर आहे. हे सगळे ग्रंथ हे निरनिराळ्या युरोपीय लेखकांच्या पुस्तकांची भाषांतरे होय. 1620 ते 1660 या चाळीस वर्षात परकीय पंथप्रचारकांनी जे ग्रंथ प्रसिध्द केले त्यातला एकमेव स्वतंत्र ग्रंथ म्हणजे पाद्री मिगेल-द-आल्मैद यांचा 'वनवाळ्याचो मळो' हा ग्रंथ होय.

पाद्री मिगेल-द-आल्मैद व त्याची ग्रंथरचना

पाद्री मिगेल-द-आल्मैद (1606-1683) यांचा जन्म पोर्तुगालमधील बैर प्रांतात 'गोव्हेय' नामक ग्रामीण प्रदेशात झाला. गोव्यातील रायतूर येथे ते कालांतराने स्वर्गवासी झाले. पाद्री मिगेल यांनी वयाच्या सोळाव्या वर्षी म्हणजे 12 सप्टेंबर, 1624 मध्ये जेजुइत पंथात प्रवेश केला. गोव्याच्या सांव पॉल ख्रिस्ती धार्मिक महाविद्यालयाच्या (रायतूर-सासष्टी) कॉलेजच्या रेक्टरपदी आणि त्यानंतर त्यांनी 'प्राव्हिसियाल' (प्रदेशाधिकारी) या मोठ्या पदावर काम केले. 20-25 वर्षे त्यांनी सासष्टीत घालवली व तेथील बोलल्या जाणाऱ्या भाषेचे ज्ञान संपादन केले. सतराव्या शतकातील ग्रंथांमध्ये प्रमुख भर घालणाऱ्यापैकी असलेले लेखक म्हणून पाद्री मिगेल यांचा उल्लेख केला जातो.

त्यांचे ग्रंथकर्तृत्व पुढीलप्रमाणे देता येईल.

1. पाद्री रिबैरूचा कोंकणी-पोर्तुगीज शब्दकोश सुधारून वाढविला.
2. Jardim de Pastores (वनवाळ्याचो मळो) पाच खंड
3. Cinco Practicas Sobre as palavras, Exurgens Maria,

Goa no dito Collegio

4. Sermoes-de-Santos e do tempo Quaresmal, Tom, 4-MS (Sermons of the Saints) हे ग्रंथ पाद्री आल्मैदने लिहिले आहे.

पाद्री दियोगु रिबैरू यांचा कोंकणी-पोर्तुगीज कोश पाद्री मिगेल यानी सुधारून वाढविल्याची माहिती उपलब्ध आहे. त्यांचा Jardim de pastores हा पाच खंडांत लिहिलेला ग्रंथ भाषिक अभ्यासाच्या दृष्टीकोनातून महत्त्वाचा आहे.

'वनवाळ्याचो मळो' या ग्रंथाची उपलब्धी

'वनवाळ्याचो मळो' हा ग्रंथ रायतुरच्या जेजुइत मुद्रणालयात 1658 मध्ये प्रकाशित झाला. मूळ ग्रंथ हा रोमन लिपीत असून तो मुद्रित स्वरूपात आहे. 'वनवाळ्याचो मळो' याच्या तिसऱ्या खंडाची एक प्रत पणजी (गोवा) येथील गोवा शासनाच्या कृष्णदास शामा सेंट्रल लायब्ररीत असून त्या ग्रंथाचे मुखपृष्ठ, मुद्रणासाठी अनिवार्य असलेली आरंभीची धर्माधिकार्यांनी दिलेली संमती, प्रस्तावना वगैरेचा तपशील देणारी पृष्ठे गहाळ झालेली आहेत.

'वनवाळ्याचो मळो' चा पाचवा खंड लंडन येथील 'स्कूल ऑफ ओरिएण्टल एण्ड आफ्रीकन स्टडीज' च्या संग्रहालयात असल्याचे प्रभुदेसाई म्हणतात. त्याची माक्रोफिल्म्सची एक प्रत गोवा विद्यापीठातील ग्रंथालयात उपलब्ध आहे. 'ज्यार्दी-द-पाश्तोरिश' या ग्रंथाचा पहिला खंड पाद्री कोनेगु फ्रांसिस्कु शाव्हिएर व्हाय यांनी गोव्याहून 1916 कलकत्ता येथील रेव्हरंड हेन्री हॉस्टेन यांना पाठविला व या जेजुइत पंथीय धर्मप्रसारकाच्या 1922 त प्रसिद्ध झालेला मुंबईच्या 'धी एक्झामिनर' या नियतकालिकातील पाच लेखांत त्याचा सविस्तर परिचय करून दिला आहे.

'वनवाळ्याचो मळो' एक गद्यग्रंथ

वनवाळ्याचो मळो हा ग्रंथ गद्य स्वरूपात आहे. गद्य म्हणजे स्वतःचे विचार मुखाने अगर लिहून

दाखविण्याची नेहमीची भाषा, म्हणजेच लिखित वा बोललेली कोणत्याही स्वरूपची भाषा ही गद्य रूप असते. गद्याचे काही प्रकार 'अभिनव मराठी ज्ञानकोश' मध्ये सांगितलेले आहेत. कथनात्मक (Narration), वर्णनात्मक (Description), विवेचनात्मक (Exposition) व प्रतिपादनात्मक (Argumentation) एकामागून एक सुसंबद्धपणे प्रसादयुक्त वाक्ये गद्यात येतात. संस्कृतीच्या विकासक्रमात प्रथम काव्य व नंतर गद्य आले असावे. आपण गद्य बोलतो व लिहितो. हेच स्वाभाविक आहे. तर्कशुद्ध विवेचनासाठी स्वाभाविकपणे गद्य बोलणे होत असते. पद्यामध्ये सगळेच विचार प्रतिपादन करता येत नाही. त्यामध्ये लाक्ष्यणिक अर्थाचीही निष्पत्ती होते. त्यामुळे गद्याला सुरुवात झाली असणे शक्य आहे. विवेचक बुद्धीला व चिकित्सेला ज्यात प्राधान्य आहे, जिथे तात्त्विक प्रतिपादन करायचे असते तेथे प्रमाणशुद्ध रचना हवी. या ठिकाणी गद्याची जरूरी भासते. गद्याचे वैशिष्ट्य पाहता काही मुद्दे नोंदविता येतात आणि त्यानुसार 'वनवाळ्याचो मळो' हा गद्य ग्रंथ कसा उपयुक्त आहे हे ठरविता येऊ शकते. त्यातील पहिले वैशिष्ट्य म्हणजे प्रतिपादनातील रेखीवपणा आहे. 'वनवाळ्याचो मळो' मध्येही प्रतिपादनाला महत्त्व दिलेले आहे. दुसरे वैशिष्ट्य म्हणजे निश्चितपणा व काटेकोरपणा हे आहे. या ग्रंथामध्ये वास्तविक पाहता धर्माचे विवेचन करण्यासाठी जे काही सांगायचे आहे ते निश्चितपणे व काटेकोरपणे सांगण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. या दोन्हीही वैशिष्ट्यानुसार हा ग्रंथ गद्यामध्येच लिहिणे लेखकाला उचित वाटले असण्याची शक्यता आहे. शास्त्र असो वा तत्त्वज्ञान लेखकाला तर्कशुद्ध प्रतिपादन करण्यासाठी गद्याचाच उपयोग करणे उचित वाटते. कारण शास्त्र आणि तत्त्वज्ञानाचे प्रतिपादन करीत असताना वाचार्थाशीच लेखकाचा व वाचकाचा थेट संबंध येत असतो. त्यामध्ये लक्ष्यार्थाला वाव नाही. जे काही सांगायचे आहे ते ठोसपणे त्याना सांगायचे आहे.

त्या प्रतिपादनातील सुस्पष्टपणा हेच गद्याचे ध्येय आहे. गद्यामध्ये वृत्ताची बंधने येत नाहीत. जे विचार प्रकट करायचे आहे ते स्पष्टपणे करता येतात. यथातथ्य वर्णनासाठी गद्याची आवश्यकता असते. गद्यामधील निर्णय हेच लेखकाचे अंतिम उद्दीष्ट असते. किंबहुना निर्णयात्मक भाषा हेच गद्याचे प्रमुख वैशिष्ट्य होय.

या ग्रंथातील प्रत्येक ओळीत, प्रत्येक शब्दात जेजू ख्रिस्त या ईश्वरी विभूतीबद्दलची जी निस्सीम भक्ती व तिच्या शिकवणीबद्दलची जी प्रगाढ श्रद्धा दडलेली आहे ते पाहता हा गद्यरूपी आविष्कार अत्यंत प्रभावशाली आहे.

'वनवाळ्याचो मळो' ग्रंथाचे भाषिक स्वरूप

एखाद्या परिसरात बोलल्या जाणाऱ्या भाषेला तिचे एक स्वतंत्र व्याकरण असते. विशिष्ट क्रमाने आलेल्या अक्षरांना एक अर्थ प्राप्त होतो त्याला शब्द असे म्हणतात. तर पूर्ण अर्थ प्राप्त झालेल्या शब्दसमूहाला वाक्य असे म्हणतात. या वाक्यात पदे असतात जी प्रत्ययाने सिद्ध होतात. वाक्य हे शब्दांचे किंवा पदांचे बनलेले असते. वाक्यात येणाऱ्या या शब्दांचे विविध कार्य असते.

पाद्री मिगेल-द-आल्मैद या ग्रंथकाराचा 'वनवाळ्याचो मळो' हा ग्रंथ सतराव्या शतकातला असल्यामुळे ही भाषा ही तत्कालीन गोव्यातील भाषेला अनुसरणारी भाषा ठरते. या सतराव्या शतकातील भाषेची भाषिकदृष्ट्या निरीक्षणे महत्त्वाची ठरतात.

सर्वप्रथम भाषेच्या व्याकरणाचा विचार करताना वर्णविचार, शब्दविचार व वाक्यविचार याचा अभ्यास महत्त्वाचा ठरतो. हा व्याकरण विचार करताना मो. रा. वाळंबे यांच्या 'सुगम मराठी व्याकरण लेखन' या पुस्तकाचा उपयोग केला आहे.

वर्णविचार

आपल्या तोंडावाटे निघणाऱ्या मूलध्वनींना 'वर्ण' असे म्हणतात. वर्णाचा विचार करीत असताना 'वनवाळ्याचो मळो' मधील स्वर व व्यंजने पुढीलप्रमाणे पाहता येतात.

स्वर - 'वनवाळ्याचो मळो' मध्ये आढळून येणारे स्वर

अ - अवचित, अनंदभरित, अचरियेवंत, अनिमान

आ- आणी, आल्तारि, आपुलि, आकुवारी

इ - ठाइ, इतुल्या, आइले, दुलबाइ

उ - उपाव, ठाउनु, उधारियेपणि, उपरांते

संयुक्त स्वर - ए - तुझिए, न्होए

ऐ - ऐसे, ऐसलिये

ओ - ओस्तिंतु, कडाचीओ, चाविओ, इतुलिओ

अं - अंदकु, अंतस्करण, अंतरांन, अंतु

दीर्घ 'ई', व 'औ' हे स्वर येथे आढळत नाहीत. तर हे स्वर मिश्रीत व्यंजने आढळतात.

उदा. औ - चौगांतु, वरौन, उलौनु, कौटाली

ई - दृस्टी, राणी, स्वाभागी, मुखकमळाची

दीर्घ 'ऊ' येथे आढळत नाही.

'अं' व 'अः' या दोन वर्णाना स्वरादी असे म्हणतात.

यातील (') व (:) या चिन्हांच्या आधी स्वर येतो.

यालाच अनुस्वार व विसर्ग असे म्हणतात. या ग्रंथात विसर्ग कोठेही आढळत नाही.

व्यंजने -

कंठ्य

क - मुखकमळाची, अदिकतोरु, सिकरा, शास्त्रकथन

ख - अखंडितपाणी, खुणसी, अखुपायेन, दाखैताति

ग - अगणिता, सगुणी, भोगता, गोस्टि

घ - सुघारान, घडुनु, घर, घाडिया

तालव्य

च - देवाचें, पुत्राची, देवाची

छ - निछेव, उछाव, विछेखेणी, छेतविले

ज - तेज

मूर्धन्य

ट - भेटलले, चांटे, सुटावें, अस्टभोग

ठ - ठाउंक, ठाइ, पाठी, दारिवठो

ड - डोळे, पडति, तोंडा, भंडारा,

ढ - दृढा, कुढान

दंत्य

त - वर्त, कंति, ताका, भितरि
थ - ग्रंथु, भावार्थाच्या, थारो, अथवा
द - देता, देवपण, उपदेस, आदावं
ध - अनाधसिधपणि, धवि, सुंधर, धिरा, आधारा
न - मनुस, पायान, अखुपायेन, मानु, नांव, प्रसन

ओष्ठ्य

प - पवित्रु, पुत्रु, पर्वतारि, आपण्याक
फ - फांक, फातरु, फारिक, फर्माण, फळु,
ब - कोबुल, कुबेरु, दुलबि, बंदव, लाबत, बगर,

जाकोब

भ - भर्तु, भांगाराचो, भोळ, भावा, भागेवंत, भलें

दंततालव्य

च - चाकरिये, चोउंच्या, मुगित्चो, देवाचो, संसाराचो
ज - जेजु, जुआवं, जाप, जरि
झ - झरउनु, झइ, झूज, झरि, झाडा

उष्मे

श - आशिलो, दिवशि, खोशिये, मनुश
स - सांगुनु, सिकरा, संसारांतु, सर्त

अर्धस्वर

य - येणे, हयकारु, येउंच्याक, न्होय, प्रस्ताया, यादि,
प्रियेव

व - मावळ, तावळि, वस्त्र, बंदव

द्रव

र - करिता, परी, भितरि, रचिलो
ल - आपुलें, रचिलो, आशिलली
'ळ' हा स्वतंत्र वर्ण आहे - झांकलेउनु, मोगाळु,
कंतिधाळु, कृपाळा

अनुनासिक

ण - म्हणता, देवपण, प्रमाणि, फर्माण
न - मनुस, पायान, अखुपायेन, प्रसन
म - मनिचे, भुमिका, मोल, महिमा, मानत्व, अमरु,
मानु

महाप्राण

ह - माहा, म्हालु, होउनु, हजार
त्याचप्रमाणे 'ख', 'घ', 'छ', 'झ', 'ठ', 'द', 'थ',
'ध', 'फ', 'भ', 'श', 'ष', 'स', या वर्णांतही 'ह' या
उच्चार्याची छटा असल्यामुळे या व्यंजनांसही 'महाप्राण'
असे म्हणतात.

'क्ष' व 'ज्ञ' हे मूलध्वनी नसून ती 'संयुक्त व्यंजने' आहेत.
ज्याचा उपयोग या ग्रंथामध्ये केलेला नाही. त्याच्या
जागी 'ख' व 'ग्न' अशी व्यंजने येतात.

संयुक्त वर्ण

ङ - कोमुङ्गार
ण - म्हणता, देवपण, प्रमाणि, आणी

परसवर्णांनी दर्शविता येणारे काही शब्द

ङ - कोमुङ्गार
ण - तोंडांतु, भाण्डार
न - कन्ति, अन्दकु
म - आरम्भ, स्थम्बु
र या व्यंजनाची जोडाक्षरे
ज्र - ग्रेस्तु, ग्रंथु, प्राणु, प्रथुमिक
र्य - सर्वइ, सुमुर्त, फर्माणा, किर्ति
त्र - परियेंत्र, पुत्रु, पवित्रु, स्त्रापु
दृ - दृस्ती, देवकृपा, कृपाळा, दृस्टां

शब्दविचार

नामे - भर्तु, देव, भोडुवो, मनुस, क्रिस्तु, स्वामि, डोळे,
सर्वनामे - तो, ती, त्या, तांका, तांचो, तोचि
विशेषणे - भलाई, कडु, सगुण, थोरा, स्वस्त
क्रियापदे - वेतां, भेटलो, पडला, करिताति, लागलो,
देता, करका
क्रियाविशेषणे - आस,
शब्दयोगी - देखिल्यारि, जावळि, तावळि
उभयान्वयी - आनी, वा
काही ठिकाणी एकच शब्द वेगवेगळ्या अर्थाने

उपयोजिलेला आहे.

ह्या इतुल्यांक येके दिवसि साउल राउ येकी गोलांतु निदेललिये **कडे (अवस्थेत)** देखतां,

आपुलो स्वडु घेउनु, ताच्या दुमाल्या वाइलो जाउंच्याक, ऐसलिये **कडे (जागेवर)** येकांती स्वाते समयो मेळलो आसतां, ताका काइंचि वाइट केले नां

सर्वइ **कडेच्यान (बाजुने)** धनिं वोडि करिति आणियेक लागी रिण मागितल्याति, नदे जाइति देखुनु, हो दुर्बळो बापुडु, इतुलिये चिंते, खंती, विग्नां आकांता कस्टांच्या वोळस्या पडनु बुडलो

क्रिस्ताव तें विखाचें पिवन हाति घेउनु, मरणाच्या भ्यान, कड **कडेत (कडकडणे, भित्तिने)**, फुडलियें परी प्रथम ताचेरि सांता क्लुसाची कुरु कर्नु जरि पिये, तरि अज्याप करणी वर्तली,

हेराक डाव्या हाता**कडे (जवळ)** बैशिका दी.

देवपुत्राच्या उजव्या हाता **कडेचे (जवळचे)** सिहासन अनाधसिधा देवा बापान, सधा आंकुवारी स्वामिणिक दिले :

आपण्याक कइ उणें जाइत देखुनु, ते उंडे पुंजाउनु **कडे (बाजुला)** दवरु सांगता काय?

शब्दाचे लिंग वचन बदलल्यानंतर व वभिक्तीचे प्रत्यय लागल्यानंतर शब्दांच्या रुपांत बदल होतात.

उदा.

शब्दाची जात	पुल्लिंग	स्त्रीलिंग	अनेकवचन	विभक्ती
नाम	भगितवंचळु	भगितवंचळी	भगितवंचळा	भगितवंचळांक
सर्वनाम	तो	ती	ते	त्यांकां
विशेषण	निर्मळु	निर्मळी	निर्मळा	निर्मळांक
क्रियापद	वर्तलो	वर्तली	वर्तले	वर्तलल्यांक

नामाचे प्रकार

विशेषनामे

जेजु, मारी, जोजेफ, जुआव, मेग्दालिन

सामान्य नामे

ग्रंथु, बाळकु, सेवकु, भग्तु, सिहिव, घर, पुत्रु

भाववाचक नामे

पवित्र-पवित्रि, दृस्ट-दृस्टी, अमोलिक-अमोलिका, निस्कळंक-निस्कळंकी, निर्मळ-निर्मळी, आंकुवार-आंकुवारपण, उधार-उधार्यपण, भावार्थ-भावार्थाचिया, घाडी-घाडिया, मान-मानत्व, थोरी-थोरिव, देव-देवपण, हरवे-हरवेपणि, क्रिस्तांव-क्रिस्तांवपण, जिव-जिवित्व, निस्तुर-निस्तुरपणि, प्रतखे-प्रतखेपणि, संपुर्न-संपुर्नपणि, वीर-विरपण, मनुस-मनुसपण, अखंड-अखंडितपणि, भलाई-भलाईपणि, अभय-अभयेपणि

येथे इ, ई, आ, पण, या, त्व, व, पणि असे प्रत्यय लावून भाववाचक नाम तयार केलेले दिसते.

धातुसाधित नामे

येकु भगितवंचळु मनुशु वरुसान वरुस, ह्या सदैवा भगताची परवण करी, येके दिवसि हो मनुशु, येका घोड्यारि बैसनु, येकि माहा थोरि व्हाणिची न्हइ **बलंडुनु** वेता, अवचित व्हाणिच्या बळान घोडो लकत वचुनु, येणेप्रमाणि **बुडु** लागलो, की कैचि उपाउ नां जाउनु, तो मनुशु **मरुंच्याडे** पावलो, ह्या आकांताच्या दिउनु **आपउं** लागलो: मुगितवंता आंतोनी? ह्या वेळा माका पाव, ज्या आकांता विग्नांतु हांव पडलां तांतुलो माका निवारि: ह्या भगितवंचळा मनुशान ह्या भगताक आपउनु : तोंडातुले उतर बरें कर्नु संपादिलेंचि नां, अवचित हो भग्तु सांतो आंतोनिओ, ताका दृस्टी पडनु घोड्याचे खडिआळेक हातु घालुनु, तिये न्हइंतलो वइरि काडुनु, तडी पाव परियेंत्र ताचे लागी राउनु, तैसोचि अदृस्टु **जाउनु** गेलो: आणी तो मनुशु भगतान केलल्या उपकारान भर्नु ताका उधंडां आर्गा दिउं लागलो.

वरील उदाहरणातून **बलंडुनु** वेता, **बुडु** लागला, **मरुंच्याडे** पावला, **जाउनु** गेलो, **दिउं** लागलो

हे शब्द बलांड, बुड, मर, जा, दि या धातूंपासून तयार झालेले आहेत. ज्याला उनु, उ, डे, यासारखे प्रत्यय

लागून नामे तयार झालेली आहेत. यासारखी अनेक धातूसाधित नामे या ग्रंथात उपयोजिली आहेत.

लिंग विचार

'वनवाळ्याचो मळो' या ग्रंथामध्ये पुल्लिंग, स्त्रीलिंग व नपुसकलिंग शब्द आढळतात ते पुढील प्रमाणे
पुल्लिंग - स्वामि, पुरुस, पुत्रु, भोडुवो, सांतु,
स्त्रीलिंग - स्वामिणि, स्त्री, धुव, सांता, माती, न्हइ
नपुसकलिंग - कपेल, तेम्ल, फळ, मन, चित्त,

वचनविचार

स्त्रीलिंगी

एकवचन	अनेकवचन
स्त्री	स्त्रीयो
धुव	धुवो
न्हइ	न्हयो

स्त्रीलिंगी नामाचे अनेक वचन ओकारान्त होते

पुल्लिंगी

एकवचन	अनेकवचन
आत्मो	आत्मे
डोळो	डोळे
उंडो	उंडे
घोडो	घोडे

पुल्लिंगी नामाचे अनेक वचन एकारान्त होते

नपुसकलिंगी

एकवचन	अनेकवचन
फळ	फळां
बाळकु	बाळकां
वरुसु	वरुसां
सिंहासन	सिंहासनां
खोंपट	खोंपटां
कपेल	कपेलां
कणस	कणसां
भुत	भुतां
पातक	पातकां
पाप	पापां

माणिक

माणकां

मैदान

मैदानां

नपुसकलिंगी नामाचे अनेक वचन आकारान्त होते

पुल्लिंगी

एकवचन	अनेकवचन
फकीर	फकीर
दिवस	दिवस
गांव	गांव
फकीर	फकीर

ही काही अकारान्त पुल्लिंगी नामांची रूपे दोन्ही वचनांत सारखीच राहतात.

विभक्ती व वचन

'वनवाळ्याचो मळो' मधे आलेले विभक्तीचें प्रत्यय व त्यामुळे नामाच्या स्वरूपात होणारे बदल पुढीलप्रमाणे दाखविता येतात.

विभक्ती प्रत्यय एकवचन प्रत्यय अनेकवचन

शब्दांची रूपे शब्दांची रूपे

प्रथमाफळ फळां

द्वितीया क फळाक क फळांक

तृतीया न, नी, कडे फळान, फळानी, फळाकडे
नी, कडे फळांनी, फळांकडे

चतुर्थी क फळाक क फळांक

पंचमी पासावत, खातीर फळापासावत, फळाखातीर,
पासावत, खातीर फळांसावत, फळांखातीर

षष्ठी चो, ची, चे फळाचो, फळाची, फळाचे
चो, ची, चे फळांचो, फळांची, फळांचे

सप्तमी न, च्यान, सान फळासान, फळाच्यान, फळान
न, च्यान, सान फळांसान, फळांच्यान, फळांन

संबोधनफळा नो फळांनो

अकारान्त पुल्लिंगी एकवचनाची रूपे वनवाळ्याचो मळो मध्ये पुढीलप्रमाणे आलेली दिसतात.

मूळशब्द - मनुस, देव, गांव, गाडव, सेवक, पाय, हात

द्वितीया - क मनुशाक, देवाक

तृतीया - न, नी, कडे

न - मनुशान, देवान
 नि - मनुशानि, हातानि
 कडे - हाताकडे
 चतुर्थी - क - मनुशाक, देवाक
 पंचमी - पासावत, खातीर
 पासावत - देवा पासावत
 खातीर - देवा खातिर
 षष्ठी - चो, चि, ची, चे
 चो - दाविदाचो, गाडवाचो
 चि - फातराचि
 चे - देवाचे
 सप्तमी - न, च्यान, सान - मनुसान
 संबोधन - क्रिस्तावानो, भावानो
 सामान्यरूप
 पुल्लिंगी नामांचे सामान्यरूप
 अ - कारान्त पुल्लिंगी नामे
 देव, गांव, गाडव, सेवक, पाय, राजेपुत्र
 येथे दोन्ही वचनात (एकवचन आणि बहुवचन) नामांची
 रूपे बदलत नाहीत.
 राजेपुत्र - राजेपुत्राचो - राजेपुत्राक
 सेवक - सेवकाक - सेवकाचे
 देव - देवाचे - देवाक
 पाय - पायाक - पायाचेर
 गाडव - गाडवाक - गाडवाचे
 अ कारान्त पुल्लिंगी नामाचे सामान्यरूप आ कारान्त
 होते
 ओ - कारान्त पुल्लिंगी नामे
 पुल्लिंगी नामाच्या प्रथमेच्या एकवचनात मराठी भाषेत
 जेथे 'आ' आढळते तेथे या ग्रंथात तो 'ओ' होतो.
 उदा. डोळा-डोळो, भोडुवा - भोडुवो, आंदळा - आंदळे,
 अशे शब्द वापरण्याची पद्धत जुन्या मराठी काव्यात
 आणि महानुभावांच्या गद्य ग्रंथात आढळते.
 पावो (लीलाचरित्र, 271 पूर्वार्ध भाग दूसरा)

वै जो (लीलाचरित्र, 277 पूर्वार्ध भाग दूसरा)
 मात्र अशा नामांचे अनेक वचनीरूप मराठी भाषेप्रमाणे
 येथे ही एकारान्त होते. उदा. डोळा-डोळो-डोळे,
 भोडुवा-भोडुवो-भोडुवे, आंदळा-आंदळो-आंदळे, काटा-
 कांटो-कांटे
 सामान्यरूप - डोळा-डोळ्याक-डोळ्याचो
 भोडुवो-भोडुव्याक-भोडुव्याचे
 आंदळो-आंदळ्याक-आंदळ्याचे
 ओ-कारान्त पुल्लिंगी नामाचे सामान्यरूप या कारान्त
 होते.
 इ- कारान्त पुल्लिंगी नामे
 स्वामि, दळपति
 स्वामि-स्वामियान-स्वामियारि
 इ-कारान्त पुल्लिंगी नामाचे सामान्यरूप या - कारान्त
 होते
 काही शब्द याला अपवाद ठरतात. उदा. दळपति-
 दळपतिन- दळपतिक
 उ-कारान्त पुल्लिंगी नामे
 ग्रंथु, भग्तु संसारु, प्रोफेतु
 पुल्लिंगी शब्द उकारान्त योजणे ही जुन्या मराठीतील
 पद्धती होय. असे शब्द वापरण्याची पद्धत जुन्या मराठी
 काव्यात आणि महानुभावांच्या गद्य ग्रंथात आढळते.
 उदा. उपाहरू (लीलाचरित्र, 270 पूर्वार्ध भाग दुसरा)
 प्रसादू (लीलाचरित्र, 280 पूर्वार्ध भाग दूसरा)
 भातू (लीलाचरित्र, 282 पूर्वार्ध भाग दूसरा)
 सामान्यरूप - भग्तु-भगताक-भगताचे
 ग्रंथु-ग्रंथाक-ग्रंथान
 प्रोफेतु-प्रोफेताक-प्रोफेताच्या
 संसारु-संसारंतु-संसाराक
 उ कारान्त पुल्लिंगी नामाचे सामान्यरूप आ-कारान्त
 होते.
 स्त्रीलिंगी नामे
 अ कारान्त स्त्रीलिंगी नामे

घांट, कुड, धुव, न्हय

येथे अ कारान्त स्त्रीलिंगी शब्दाची अनेक वचनी रूपे ई कारान्त होते उदा. घांटी, कुडी किंवा ओ कारान्त होते. धुवो, न्हयो

सामान्यरूप - घांट- घाटिक,

कुड-कुडिक

अ-कारान्त स्त्रीलिंगी नामाचे सामान्यरूप इ-कारान्त होते तसेच ते ए-कारान्तही होते.

धुव-धुवेक

न्हय-न्हयेक

अ-कारान्त स्त्रीलिंगी नामाचे सामान्यरूप ए-कारान्त होते ते अनेकवचनात या-कारान्त होते.

धुव-धुवांक

न्हय-न्हयांक

आ कारान्त स्त्रीलिंगी नामाचे सामान्यरूप आ कारान्त होते.

सांता-सांताक-सांताचे

इ कारान्त स्त्रीलिंगी नामे

स्वामिणि, सुमूर्ति, कुमरि, स्त्री
स्वामिणि-स्वामिणिन-स्वामिणिचे

सुमूर्ति-सुमूर्तिन-सुमूर्तिक

इ-कारान्त स्त्रीलिंगी नामांचे सामान्यरूप इ-कारान्त होते.

ई कारान्त स्त्रीलिंगी नामे

काठी, स्त्री

ई कारान्त स्त्रीलिंगी शब्दाचे अनेकवचनी रूप यो असे होते. उद्या. काठ्यो, स्त्रीयो

स्त्री-स्त्रीयेन-स्त्रीयेक

काठी-काठियेक-काठियेन

इ-कारान्त स्त्रीलिंगी नामांचे सामान्यरूप ए-कारान्त होते.

उ कारान्त स्त्रीलिंगी नामे

वस्तु,

वस्तु-वस्तुक-वस्तुचे

उ कारान्त स्त्रीलिंगी शब्दाचे सामान्यरूप तसेच राहते.

य कारान्त स्त्रीलिंगी नामाचे सामान्यरूप य कारान्त राहते.

माय-मायक-मायचे

नपुसकलिंग नामे

अ कारान्त नपुसकलिंगी नामे

कुप, रुख, घर, काळीज

याचे अनेकवचनी रूप आ कारान्त होते. कुपां, रुखां,

घरां, काळजां

कुप-कुपानी-कुपान,

घर-घरान-घराचे,

रुख-रुखारि-रुखाचे

काळिज-काळजान-काळजाक

अ कारान्त नपुसकलिंगी शब्दाचे सामान्यरूप आ कारान्त होते.

ई कारान्त नपुसकलिंगी नामे

उ कारान्त नपुसकलिंगी नामे

लेकरु, बाळकु, वरुसु

लेकरु-लेकरुवाचे-लेकरुवान

वरुसु-वरुसुवांन-वरुसुवांचे

येथे अनेकवचनी रूप वा कारान्त होते.

बाळकु-बाळकांक-बाळकांचे

तसेच ते आ-कारान्त होते.

ए कारान्त नपुसकलिंगी नामे

नाणे, कोडे

नाणे-नाण्याक-नाण्याचे

कोडे-कोड्यांक-कोड्याचे

ए-कारान्त नपुसकलिंगी नामाचे सामान्यरूप या-कारान्त होते.

सर्वनामे		तेचि	तेंचि
१) पुरुषवाचक सर्वनामे		तिणे	तिणी
प्रथमपुरुषवाचक सर्वनामे		तें	तें
एकवचन	अनेकवचन	ताका	तांकां
हांव, हांवइ	आमि, आमां	ताचो, ची, चे	तांचो, ची, चें
माका	आमकां	ताणे	ताणी
मजो, मजी,	आमंचो, आमंची	ताच्या	तांच्या
मजे, मजीये, मजेरि	आमंचे, आमंच्या, आमचेरि	ताच्याक	तांच्यांक
हांवे	आमि, आमगेल्या	ताच्याचि	तांच्यांचि
		तिगेरि	तांगेरि

द्वितीय पुरुषवाचक सर्वनाम

एकवचन	अनेकवचन
तुं	तुमि तु (मी)
तुचि	तुमंची
तुका (चि)	तुमकां
तुजो, तुजी	तुमंचो, तुमंची
तुजें, तुज्या	तुमंचे, तुमंच्या
तुजिये	तुमंचिये
तुवें	तुमि (मीं)
तुगेलें	तुमंगेले
तुजेंर, तुजेरि	तुमंगेरि

तृतीयपुरुषवाचक सर्वनाम

एकवचन	अनेकवचन
तो	ते
ताचो, ची, चे	तांचो, ची, चे
ताणें	ताणी,
ती (ति), तिये	त्यो, तिया, तियो
तिका	तिंका
ताका, तांकांतु	तांकां
तेका	तेंका
तिचो, ची, चें	तिंचो, ची, चें

२. दर्शक सर्वनाम

एकवचन	अनेकवचन
हो	हे
ही	ह्यो
हे	ह्या, ह्याचि
तो	ते
ती	त्यो
ते, त्या ते, तेचि, त्याचि	

३) संबंधी सर्वनाम

एकवचन	अनेकवचन
जो	जे
जी	ज्यो, ज्या
जे, जो	जी
जीचे, जिचेरि, जाका	जांचे, जांका

४) प्रश्नार्थक सर्वनाम

एकवचन	अनेकवचन
कोणु, णि, ण	कोण, णी, णं
कोणा, णी, कोणाइ	कोणां, णि,
कित्या, कित्यारि, कित्याक	कित्या

५) आत्मवाचक सर्वनाम

एकवचन	अनेकवचन
आपण	आपण
आपण्या	आपण्यां, आपण्याक
आपणे	आपणें
आपुल्या, आपुले	आपुल्यां
आपणापेंचि	आपुल्यां आपापुली

सर्वनामांचा लिंगविचार

पुल्लिंग	स्त्रीलिंग
तृतीयपुरुषवाचक सर्वनाम	
तो	ती (ति)
ताचो,	तिचो,
ताका	तिका
ताणे	तिणे
तागेरि	तिगेरि
दर्शक सर्वनाम	
हो	ही
हाका	हिका
हाणे	हिणे
हाचो	तिचो

संबंधी सर्वनाम

जो जी	
जाका जिजा	
जाणे जिणे	
जाचो जिचो	
तो, हो, जो या तिनही सर्वनामांची रूपे लिंगानुसार बदलता	

विशेषणे

गुणविशेषण - पवित्रि इंग्रज, पवित्र जेजु, मोगाळ इस्ट
सार्वनामिक विशेषण - हो स्वामि, तो राउ, ति

बंदखणिंतु, आपुल्या भगताक
संख्याविशेषण - बारा सिसु

क्रियापदे

तरि जे कोण जिणिचो ग्रासु सेवितले, ते तुर्त जिणि पलटु कन्या, कृपे ठाइ दृढपणि वर्ता.

पैलोचि ताका येका मरणांच्या जळुजोखांतुलो जो निवारिलो, तें कैसे वर्तलें आइका, मोइजेस लाहानु बाळकु आसतां, ताका, येका उदकाच्या बळांतु, अथवा येकी न्हइंतु व्हर्नु घालो, ऐसे पवित्रु ग्रंथु सांगुनु दिता, सेखि मोइसेस मरणकालाडे पावल्यारि, देवाचे दृस्टी पडलो, आणी मोइसेन ताच्यां पवित्रां हातांतु, आपुलो प्राणु वोपोलो, वा गत जालो:

पण ताचें भागे येदें व्हड जालें, की ती न्हइंतु तो बुडलो आसता, फाराव्याची कुमरि जी तिचि न्हइचे डेगेरां राउनु समस्त रित आसिली, थइ वचुनु लागलो, तावळि तिनें, तो बाळकु इतुलो सुधंरु न्हइंतु, बुडललो देखत खेवि, तैसोचि बइरि काडुंक फर्माइलें:

आणी तिगेरि जावळि लेंकरुं बाळना, तावळि ताका, तिनें, आपुलो धर्मपुत्र केलो

ताच्या मस्तकारि राजे मुकुटु दवर्लो, ताच्या हातांतु राजे काठी दिली आणि जेतुलें आपण भोगी, त्या इतुल्याचोइ धनी कर्नु दवर्लो,

मोइसेस थाइ देउ जे उपकार करी, ते इतुल्यांचि संपादले काय? ऐसें जरि तुमका दिस्ता, तरि कैसे अदिकचि चडति पळ्या, स्वर्गु होउनु देउ आपुल्या सेवका, वा इस्ताक पळेउंक पाचारुंक संसारंतु

उतर्लो:

म्हणजे, देउ मोइसेक दृस्टी पडणु ताचे सवे तोंडाक तोंड लाउनु उलैतल्या निमिति, ताका, आपुली कृपे वरुदानांनि सर्पुपणि भर्लो: -

क्रियापदे उदा. ए.व.
करणे हांव करता

अ.व.
आमी करता

तु करितासी तो करता	तुमी करितात ते करिताति	काळ सर्वनामे	वर्तमानकाळ
काही शब्दरूपे लक्षणीय वाटतात. उदा. करताति, घेताति इ.		हांव आमि तु तुमि तो ति ते ते त्यो ति	उचारिता लिपतेवं अर्थिता वर्तता वर्त मावळ मिरवता मिरवता अर्थिता मावळ
धातुसाधिते रात्रिदिसु ताचो येदो व्हडु दुमालो करी, की ताचें रगत पियेउंच्याक पळे; संकारिचेचि स्वामि न्हय बगर स्वामि कर्नु दवरिनः की आपुली स्त्री सारा मेल्यारि तिका मातिये पाउंच्याक येकी वेथ भरि सुआत नां जाउनु पडलो. त्या दोगां तरणधाकुट्याच्या गळ्याक येकुचि ति लोखंडाची सांकळ आशिलली देखिली: स्वामिया मुखारि हाडुक, ताका दाखैत खेवि, तैसिचि भलाइ, प्रणामु लाबउनु घेति आंकुवारि आमची स्वामिणि देवपुत्राक मधें घालुनु आसति: गुंड्यां फातरांचि अमोलिकां माणिकां कर्नु दवर्लिः		सर्वनामे भूतकाळ हांवे आमि तु तुमि तो ति ते ते त्यो ति	धापिले केललें दिस्तासि देखताति रचिलो धर्ली काडिलाले वर्तताति वाटितासि देखताति
नामधातु वि. बा. प्रभुदेसाईच्या मते 'सामान्यतः जे शब्द नामें म्हणूनच अधिक वापरांत आहेत, त्यांच्यापासून जे धातु बनविले जातात त्यांना 'नामधातु' म्हणायला हरकत नाही. ^२ यानुसार 'वनवाळ्याचो मळो' मध्ये आलेली काही उदाहरणे पाहता येतात. उदा. तांकां दोनि मरणां भोगताति, आमंची आंकुवारि स्वामिणि, आणी भग्तु जोसेफ रूपकारताति: ते बरवो जेजु आणी भग्तु जोसेफ अर्थताति, जे मासळियेच्या तोंडांतु तुका मळलें तें मजे, वा तुजे वारिये, तुर्त खर्चिः		सर्वनामे हांव आमि तु तुमि तो ति	भविष्यकाळ दाखैन दाखैन वर्तित वर्तित उरैत उरैत

ते	वर्तस्यात
ते	वर्तस्यात
त्यो	सेवतित
ति	करित

क्रियाविशेषण अव्यये

स्थलवाचक क्रियाविशेषण अव्यये

सकल, पैस, कडे, मुखारि, ठाउनु, खइ, भितरे, वैरि लागी, घरा कुळीं, स्वर्गी, पोटी, मनी, देंसी, कुसी, ठांइ, मुळा, घरा, मुळीं, सोभवंते, हांगा, थइ, रानि, डोंगरि, मैदानि

कालवाचक क्रियाविशेषण अव्यये

आजि, कालि, काल, फाय, सांजे, येदोळु, तुर्त, मागां, कैतर, अवचितु, आदिंचि तागायत, आपुनु, प्रथम (लो), तेदोळु, तावळी, जावळी, उपरांते, आदिं, सकाळिं,

संख्यावाचक क्रियाविशेषण अव्यये

येकु, दोग, व्हडा अशी रूपे येतात.

शब्दयोगी अव्यये

सांगति, पासि, प्रकारि(चे), पासवत, सरिखें, परि, निमित्तिं, देखते, सरि, आड, वैरि, खेवि, लागी, ताचेरि उभयान्वयी अव्यये

जरि, तरि, पण, पुणु, म्होणु, म्होणुंच्याक, बगर, अथवा, कित्याक, म्हणौनु, सैत, आणी, वा, की, तेणेचिप्रमाणि, जितुली, इतुली, जितुले, इतुले

केवलप्रयोगी अव्यये

आह, कटकटा, नो (पाद्रीनो)

वाक्यांचे प्रकार

प्रश्नार्थी - सास्त्रप्रविण्य सालमेइराव स्वामिया लागी उलउनु हो विचारु करिता, स्वामिया, हि सिहासनां, कोणाक दिलिति? हिओ स्वाते कोणाक वर्त? हो मानु कोणाक फाव? तुज्या उजुव्या, आणी डाव्या हाताकडे

कोण बैसतलेति? जाणति कोण?

होकारार्थी - येस्तेर राणी म्हणजे स्वामिणि आंकुवारि मारिया अर्थता, जो उपकारु येस्तेर राणियेन आपुलिओ प्रजेक येकी वेळो केलले, तैसले उपकार किती सहस्र पावटी, आमची उपकाराची स्वामिणि आमकां दिस्पडतें करिता:

नकारार्थी - मुगितवंतु भग्तु सां लौरेंसा, जो आस, तो उजो सांदतललें जळतें झाड, पण तो उजो, ताका काइ वाइट करुं नसक:

स्वार्थी - मोइसेस भग्तु झाडाक उजो लागुनु जळत आसतां, तें लासना, ते कित्या म्होणु हें अचरियें पळेउंच्याक मुखारि वर्ता.

आज्ञार्थी - भग्तु सां. लौरेंको तांचेरि पवित्रा कृसाची कुरु करित खेवि, थोट्या पांगुट्याक हात पाये, मोन्यांक वाच्या, भेइच्यांक कान, आणी आंदळ्यांक दृष्टि दि:

विध्यर्थी - तरि हांव तुका इतुल्या मानु पदां पाइन, की सामग्री इस्त्रायेलिचे प्रजेचो राउ, वा स्वामि कर्नु दवरिन; साउला रायाचें घर, वा ताचो समग्रु वंसुवर्गु तुज्या स्वामित्वा खालुतो थैन.

संकेतार्थी - तेणेचि प्रमाणि जे कोण आपुले उपदेस शास्त्र सुमुर्ति सांभाळुंच्या विसरा पडुनु, अविचारान वेस्तुनु वर्तताति, तांचे ठाइ आपण विसरायेन चालता म्होणु, तोचि स्वामिया म्हणता.

केवलवाक्य - येका तरणधाकुट्याचे मेलेलिये कुडिक जिवदान दिलें:

मिश्रवाक्य - ऐसें जरि तुमका दिस्ता, तरि कैसे अदिकचि चडति पळया,

संयुक्तवाक्य - सेकि मोइसेस मरणकालाडे पावल्यारि, देवाचे दृष्टी पडलो, आणी मोइसेन ताच्यां पवित्रां हातांतु, आपुलो प्राणु वोपोलो, वा गत जालो:

निष्कर्ष

कुठलाही ग्रंथकार हा आपल्या काळात प्रचलित असलेले शब्द व व्याकरण रूपे आपल्या लिखाणात योजतो, त्याचबरोबर पूर्वकालीन असलेले शब्द व व्याकरण रूपे आपल्या लिखाणात योजीत असतो. जसे अकारान्त पुल्लींगी नामे उकारान्त योजणे, उदा. पवित्र-पवित्रु, भगत-भग्तु, मोगाळ-मोगाळु, फातर-फातरु किंवा ओकारान्त असणे भोडुवो, आरंबलोसो, पोरो इत्यादी. राजवाडे ज्ञानेश्वरीत अकारान्त पुल्लींगी नामे उकारान्त किंवा ओकारान्त आढळतात.

तृतीयेचे भोडुव्यान, मार्गान, देवान (एकवचन) तसेच हातानी, डोळ्यानि (अनेकवचन) असे प्रत्यय जुन्या मराठीतही आढळतात.³ मराठी भाषेत तृतीयेचा एकवचनी प्रत्यय 'ने' होतो, तर येथे 'न' होतो. पण अनेकवचनी प्रत्यय मराठीभाषेप्रमाणे 'नी' राहतो. उदा. हातांनी, डोळ्यानि, मनुसांनि अशी उदाहरणे पाहता येतात. तृतीयेच्या 'ए' ह्या जुन्या मराठीतील प्रत्ययाचे अस्तित्व गोव्यातील भाषेत 'हावे', 'तुवे' सारख्या सर्वनाम तृतीयारूपात आढळते, पण या ग्रंथात अशी रूपे आढळत नाही.

चतुथी विभक्तीत 'क' हा प्रत्यय लावून चतुर्थीचे रूप साधिले जाते. उदा. स्वामियाक, भोजनाक 'क', 'का' आणि 'कां' हे चतुर्थीचे प्रत्यय आहेत. 'क' हा प्रत्यय सगळ्या नामांना लावता येतो. तसेच 'का' हा प्रत्यय एकवचनी सर्वनामांना लावता येतो. त्याचप्रमाणे 'कां' हा प्रत्यय अनेकवचनी सर्वनामांना लावता येतो. उदा. तुका (एकवचन)- तुमकां (अनेकवचन)

वि. बा. प्रभुदेसाईंच्या मते 'मराठीच्या हळबी बोलीतही 'मके' (मला), 'तुके' (तुला) ही चतुर्थीचे रूपे वापरली जातात. त्यामुळे हें गोमंतकीचेंच तेवढें वैशिष्ट्य आहे, असा दावा करता येणार नाही. तसेच हिंदीमध्ये 'को' असा चतुर्थीचा प्रत्यय असून बंगालीत 'के' सिंधीमध्ये 'खे' आणि उडियामध्ये 'कु' हा प्रत्यय आहे. आसामीत तर गोमंतकीप्रमाणेच 'बापेक', 'बापोक' असे प्रयोग व

जंवसारीमध्ये "बाबाख" अशी चतुर्थीचीं रूपे आढळतात.

पंचमीमध्ये च्यान, सान असे विभक्तीचे प्रत्यय आढळतात. उदा. दिप्तिकासान, आत्म्याच्यान. याशिवाय 'पासावत' असाही पंचमी विभक्तीचा प्रत्यय या ग्रंथात आढळतो. जुन्या मराठीतही हा प्रत्यय 'पासव' असा आढळतो.⁵ त्याचप्रमाणे 'खातीर' असाही प्रत्यय आढळतो. उदा. स्वामियाखातिर असा शब्द आढळतो. त्याचप्रमाणे 'थान', 'थावन', 'सून', 'थाकून', 'साकून', 'पासून' असेही प्रत्यय आहेत जे यामध्ये सापडत नाहीत. येथे 'ठाउनु' असा एक प्रत्यय आढळतो.

षष्ठी या विभक्तीमध्ये देवाचो, प्रजेचो, मुगितचो, हाताचो अशी उदाहरणे पाहता येतात. मराठीतील षष्ठीमधील 'चा' या प्रत्ययाचा 'चो' होते. उदा. आमचा- आमचो. 'चो' हा प्रत्यय मराठीतील 'चा' प्रमाणेच विशेषण वाचक आहे.

तसेच 'ला' या प्रत्ययाचे 'लो' असे होते. उदा. गेला- गेलो 'लो' हा प्रत्यय मराठीतील विशेषणवाचक 'ला' किंवा 'इल' या प्रत्ययांशी जुळणारे आहे.

प्रभुदेसाईंच्या मते प्राकृतात 'केरो' 'केरकं' असे षष्ठीचे प्रत्यय आढळतात. अहमकेरो (आमचा), तुहमकेरो (तुमचा) वगैरे या प्रत्ययांवरून 'लो' हा प्रत्यय आला असावा. आजही गोव्यात 'आमगेलो', 'तुमगेलो', 'तांगेलो' असे प्रयोग आढळतात.

उदा. आमचा - आमगेलो

तुमचा - तुमगेलो

आमचे - आमगेले

तुमचे - तुमगेले

आमची - आमगेली

तुमची - तुमगेली

येथे 'च', 'ची', 'चे' च्या ऐवजी 'ला', 'ली' हे प्रत्यय वापरात येतात. याशिवाय षष्ठीचे प्रत्यय गाळण्याची चाल गोव्यातील भाषेत आहेत. याला वि. बा. प्रभुदेसाई यांनी 'अप्रत्ययी षष्ठी' असे म्हटले आहे. उदा. वाघा

(पोरां) चण्या (रोस)

सप्तमी या विभक्तीमध्ये जुन्या भाषेत 'ई' हा प्रत्यय आहे. उदा. वेळ-वेळी, सकाळ-सकाळी, घर-घरा, पण गोव्यातील भाषेत हा प्रत्यय नाही. संस्कृत गृहे वरून आलेला 'गेर' किंवा 'गेरि' हा गोव्यातील भाषेत आढळतो.

तसेच आ हा सप्तमीचा प्रत्यय आढळतो. उदा. घर-घरा, गाव-गावा, शार-शारा

संबोधन पाहता षष्ठीच्या सामान्य रूपाला 'नो' हा प्रत्यय लागलेला आढळतो. उदा. पाद्रीनो, क्रिस्तांवांनो, 'ओ' कारान्त पुल्लींगी शब्दाची काही उदाहरणे पाहता येतात. डोळो, भोडुवो, राखणो, सोहिरो, कांटो, तरणधाकुटो, गाडो, घोडो

'ओ' कारान्त पुल्लींगी शब्दांचे अनेकवचनी रूपे 'ए' कारान्त होतात. उदा. भोडुवे, राखणे, सोहिरे, तरणधाकुटे, गाडे, घोडे, डोळे

तसेच 'ओ' कारान्त पुल्लींगी नामाचे सामान्यरूप 'या' कारान्त होते. उदा. गाडो-गाड्याक-गाड्याचो, घोडो-घोड्याक-घोड्याच, डोळो-डोळ्याक-डोळ्याच, आत्मो-आत्म्याक-आत्म्याचो

'इ' कारान्त पुल्लींगी शब्द उदा. दळपति याचे अनेकवचनी रूप तसेच राहते. तसेच सामान्यरूपही तसेच राहते. काही उदाहरणे पाहता येतात. स्वामियाचे-स्वामियाक, दळपतिक-दळपतिचे, संसाराक-संसारान, आपोस्तोलाक-आपोस्तोलान

जुन्या मराठीत पुल्लींगी शब्द उकारान्त व स्त्रीलींगी शब्द इकारान्त लिहिण्याची पद्धत होती तशीच ती त्या काळच्या गोव्यातील भाषेत आढळते. उदा. पुल्लींगी शब्द-बाळकु, ग्रंथु, भग्तु, अंतु, इस्टु, व्हाळु, संसारु, प्रोफेतु, गुरु

स्त्रीलींगी शब्द - उदा. स्वामिणि, काठी, आंकुवारी या ग्रंथात 'मी' या अर्थी 'हांव' हे सर्वनाम येते. त्या सर्वनामाच्या द्वितीया - चतुर्थी - माका

पंचमी - मजेलागी

षष्ठी - मजे

सप्तमी - मज्यान

या सगळ्या रूपात 'मी' चेच अस्तित्व आहे.

या भाषेत सर्वनामविभक्तीा विशेष म्हणजे स्त्रीलींगी-ती, पुल्लींगी-तो व नपुसकलींगी-ते अशी मराठी भाषेतील रूपे येतात.

नाम, सर्वनाम, विशेषण व क्रियापद या चार शब्दांच्या जातीत लिंग, वचन व विभक्ती यांच्यामुळे बदल होतो.

'वनवाळ्याचो मळो' मधील भाषिक अभ्यास पाहत असताना भुतकाळाची रूपे - रचिलो, देविलो, दवर्लो त्याचप्रकारे भोगिताति, देखताति, करिताति अशी येतात.

अव्यये - की, अथवा, आणि, जे

सहाय क्रियापदे - जाउनु पडलो, सोडउनु घालिता, कर्नु दवरिलो, व्हरुंच्याक पळे

अशासारखे ज्ञानेश्वर कालीन भाषाविशेष 'वनवाळ्याचो मळो' मध्ये आढळतात.

'वनवाळ्याचो मळो' मध्ये येणारे अनेक शब्द उदा. पडलो इत्यादी जे शब्द आलेले आहेत ते जसे उच्चारित शब्द आहेत तसेच ते लिहिण्याचा प्रयत्न झालेला दिसतो. कारण जसे ऐकले जाते तसेच लिहिले जाते. हे सगळे विवेचन कोणाच्यातरी तोंडून ऐकल्यानंतर लिहिले गेले असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. 'प्रत्येक भाषेत उच्चारित रूप क्षणिक असते आणि लिखित रूप स्थायी असते. या पद्धतीत वाचक लिखित विषय युक्त उच्चारणाने वाचू शकतो. त्याच्या मनात लेखनपद्धती आणि उच्चारणाच्या नियमाबद्दल प्रश्न राहात नाही; कारण ज्याप्रमाणे स्वर ऐकला जाईल त्याप्रमाणे तो लिहिला जाईल. याला प्रभावात्मक लेखन असेही म्हणतात. यात सूक्ष्मताही असते. श्रोता जितक्या अधिक सूक्ष्म भेदाने ऐकेल तितक्या अधिक सूक्ष्म

भेदाचे तो आकलन करील. अशी लेखन पद्धती उपयुक्त असली तरी तिच्यात काही दोषही जाणवतो तो असा की जगामधील भाषांत स्वनांची संख्या विपुल आहे. सर्व भाषांतील वर्ण एकत्रित करून निर्माण झालेली वर्णमाला फार मोठी होईल. ही वर्णमाला लक्षात ठेवणेच कठीण होईल. तिच्या वापरात अनेक त्रुटी निर्माण होतील. प्रादेशिकता, परिसर, वैयक्तिकता यांमुळे उच्चारित आणि लिखित भाषेत अंतर पडेल. यामुळे लेखनात एकसूत्रीपणा, एकरूपता, समानता राहणार नाही.^९

या ग्रंथातील आणखी काही शब्द पाहता ज्यामध्ये बदल जाणवतात.

वर्णागम - स्त्री-अस्तुरी, भ्रतार-भरतात, प्रपंच-परपंच, सुर्य-सुरिय, समरपुनु, वर्णलोप-उपवास-उपास, म्हणून-म्हून, गरज-गर्ज, करुन-कर्नु, उरलो-उर्लो, भितरले-भितर्ले, प्रायश्चित-प्रश्चित

वर्णव्यत्यास-यालाच वर्णविपर्यय असे म्हणतात. तुस्ति-स्तुति, विहावो-विवाह

'वनमाळ्याचो मळो' च्या भाषेत मराठीतील 'ह' चा 'व' होतो तर 'व' चा 'ह' होतो.

उदा. जुदेव-जुदेह, संधेवा-संदेह, उछाव-उत्साह, सिंव-सिंह,

तसेच 'क' चा 'ग' होतो

उदा. असगु-अशक्त, भगित-भक्ति, युगतपाणी-युक्तपणी तसेच ग चा क होतो

उदा. पंकती-पंगती

य चा व होतो

उदा. उपाव-उपाय

'वनमाळ्याचो मळो' हा ग्रंथ सतराव्या शतकातील एक अमोल ग्रंथ आहे. पाद्री मिंगेल-द-आल्मैद या लेखकाने तत्कालीन समाजाला दिलेला धर्मोपयोगी असा हा ग्रंथ सतराव्या शतकातील गोव्यातील भाषेचा एक उत्कृष्ट नमुना आहे.

संदर्भ ग्रंथ

1. वाळंबे, मो. रा., सुगम मराठी व्याकरण लेखन, पुणे, 1995
2. प्रभुदेसाई, वि. बा., सतराव्या शतकातील गोमंतकी बोली, मुंबई, 1963, पृ. 195
3. तत्रैव, पृ. 142
4. तत्रैव, पृ. 141
5. तत्रैव, पृ. 145
6. तत्रैव, पृ. 139
7. तत्रैव, पृ. 140
8. तत्रैव, पृ. 145
9. सामाजिक भाषाविज्ञान, "भाषा आणि लिपी", प्रा. ज. वि. महाजन, पुणे, 1993, पृ. 99, संपा. डॉ. प्रभाकर जोशी, प्रा. सौ. चारुता गोखले.

